

Europa's culturele erfenis

Cultuur

door Ineke Evink

In tijden van crisis is het goed even stil te staan en om te kijken. Waar komen we vandaan en waar willen we naartoe?

Die tijden van crisis zijn er zeker in Europa. De oude dame beweegt zich nog maar langzaam vooruit, piepend en knarsend. De Europese Unie, ooit zo opgewekt en idealistisch begonnen, lijkt uiteen te vallen en het werelddeel wordt geheel overvleugeld door opkomende landen in Azië.

Gaat Europa de crises overleven? Of de Unie het in haar geheel overleeft is de vraag maar Europa als continent met haar eigen culturele identiteit overleeft het in ieder geval wel, denkt Christiane Berkvens-Stevelinck, historica, theologe en schrijfster van *Erfenis Europa*.

Die erfenis is niet gering. Berkvens splitst hem in negen verschillende kroonjuwelen of legaten: verwondering, nieuwsgierigheid, vertrouwen in de vooruitgang, verantwoordelijkheidsgevoel, tolerantie, geduld, vrijheid, idealisme en schoonheid.

Een voor een gaat ze die erfstukken langs, rijk geïllustreerd met allerlei cultuuruitingen. Berkvens gaat niet bekrompen te werk maar laat zien hoe breed de Europese cultuur is uitgewaaid. Ze bespreekt schilderijen en verwijst naar beeldhouwwerken en muziek, maar ook films, klassieke en contemporaine, tekenfilms en kostuumdrama's, filmposters en verwijzingen naar youtube-filmpjes met handige zoektermen. En boeken natuurlijk, veel boeken, gedichten en mythes. Begrippen als hoge en lage cultuur worden door Berkvens op zijn minst gerelativeerd door de relatie tussen beide aan te wijzen.

Kaïn en Abel

Waar blijft het christendom, zou je je kunnen afvragen bij de opsomming van de negen kroonjuwelen. Maar het christelijke geloof, zo blijkt al snel, zit verweven in alles wat ter sprake komt. In het hoofdstuk over verantwoordelijkheid haalt ze de geschiedenis van Kaïn en Abel aan. En natuurlijk zijn er talloze varianten op dit thema zijn gemaakt zoals John Steinbecks boek *East of Eden*. Wees niet al te zeer rechtvaardig, citeert ze tenslotte uit het Bijbelboek Prediker. Toch lijkt het nu soms alsof het christendom vooral thema's heeft aangereikt, en geen drijfveren.

Erfenissen zijn niet in alle opzichten positief, ook deze niet. Het erfstuk vertrouwen in de vooruitgang heeft een keerzijde, al doet Berkvens daar wat luchtig over: decadentie. We hebben er wel prachtige kunst aan overgehouden, stelt ze. Maar de schaduwkanten van de we-



Ja zuster, Nee zuster ter lering en vermaak. Wat moet je doen om geen ruzie te krijgen met de buurman? Niet met de deuren slaan! Polderen dus. Foto: ANP

tenschap, zoals milieuvervuiling, noemt ze ook.

Ook het legaat vrijheid stelt ons soms voor problemen. Geen vrijheid zonder verantwoordelijkheid, en daar wordt vrijheid toch wat minder aantrekkelijk van. Het thema biedt prachtige aanknopingspunten voor reflectie, van het boek *Over de vrije wil* van kerkvader Augustinus tot *Wij zijn ons brein* van neurobioloog Dick Swaab, en

Hoe tolerant was Europa eigenlijk in het verleden?

van Asterix tot de Duitse verzetsstrijdster Sophie Scholl.

Tolerantie lijkt toch de meest problematische erfenis te zijn. Want hoe tolerant was Europa eigenlijk in het verleden? Joden die als zondebokken voor de pest werden aangewezen, brandstapels voor ketters en boekverbrandingen, Europa is bepaald niet aan de intolerantie ontkomen. Hoe voor de hand liggend is tolerantie nu? Gedogen is een broertje

van tolerantie, een product van Nederlandse bodem uit de 16e eeuw. Berkvens voert *Ja zuster, Nee zuster* op ter lering en vermaak. Wat moet je doen om geen ruzie te krijgen met de buurman? Niet met de deuren slaan! Polderen dus.

Idealisme wordt beschreven van Spartacus via Franciscus van Assisi tot Occupy en de fietstocht tegen kanker Alpe d'HuZes. Al vereist het wel wat kunstgrepen om Franciscus in de mal van het idealisme te persen.

De schoonheid tenslotte spreekt voor zich. God is een estheet, stelt Berkvens, en ze illustreert dat met de Wijsheid die al voor de schepping samen met God was. Eigenlijk een door de monotheïstische godsdiensten weggemoffelde oergodin...

Van een werelddeel waarvan de bewoners zo uitgebreid over de hele wereld zijn uitgezworven, zijn overal sporen te vinden. Berkvens gaat er een paar na en verhaalt van de barokmuziek die tot in de liturgie van Zuid-Amerikaanse kerken is terug te vinden, aangepast aan de plaatselijke smaak.

Arrogantie

Zijn er ook zaken die Berkvens niet wil doorgeven als erfenis? Ja zeker, de Europese culturele arrogantie bijvoor-

beeld, de idee dat alles wat uit Europa komt beter is.

Berkvens is goed in lijnen doortrekken. Zoals die van Aristoteles via encyclopedist Voltaire naar Wikipedia, want kennis doorgeven doen we nu allemaal. De schepen van James Cook, die Australië ontdekte, heetten Endeavour en Enterprise, evenals de spaceshuttles en de starships uit de sciencefictionserie *Star Trek*.

Het christelijke geloof zit verweven in alles wat ter sprake komt

En passant leert de lezer heel wat over de Griekse mythologie omdat die aan de basis staat van de Europese cultuur, inspiratie levert voor namen maar ook vanwege de diepere betekenis die ze in zich draagt.

De tekst schijnt als vanzelf en bijna associatief uit haar pen te vloeien. Gevolg is, behalve een prettig leesbare tekst, dat er voortdurend allerlei uitstapjes worden gemaakt die in kaders worden

weergegeven, en er dwarsverbanden worden gelegd.

Soms is de associërende stijl vermoeiend omdat ze ook associaties bij de lezer oproepen. Bij de les blijven!

Het boek is ideaal voor wie in vogelvlucht kennis wil nemen van de cultuur waarin hij is opgegroeid en voor wie wat historisch en cultureel besef wil kweken. *Erfenis Europa* is geen uitputtend standaardwerk maar toont wel een mooie doorsnede van alles wat Europa heeft voortgebracht. Wie aan de hand van het boek verder zoekt, zal op verrassende plaatsen terecht komen en veel ontdekkingen doen.

Maar meer nog dan dat biedt het boek hoop. Laten China en India in opkomst zijn, Europa heeft alles wat nodig is om uit haar as te herrijzen. Dat is de boodschap van Berkvens. Ooit door oppergod Zeus ontvoerd naar het continent dat haar naam draagt, lijkt Europa meer op een feniks dan op een zwaan die haar laatste zang laat horen.

i Erfenis Europa. Christiane Berkvens-Stevelinck. Uitgeverij Skandalon, 19,50 euro

